

سینار تخصصی مهدی صادقی نویسنده و گردآورنده کتاب کبریت ایران

تریلوژی امین الدوله؛
تمبر / قند / کبریت

چهارشنبه ۲۲ مهر ۱۳۹۴

گروه واتساپ انجمن کبریت ایران

با سلام به همه دوستان بزرگوار
صحبتم را درباره امین الدوله این چنین آغاز میکنم:
میرزاعلی خان سینکی معروف به امین الدوله از رجال برجسته و
کارآمد دوره ناصری و مظفری است.

لرد کرزن معتقد بود که در سالهای پایانی ناصرالدین شاه، شش
شخصیت اصلی در صحنه سیاسی بودند که یکی از آنها امین الدوله
بود.

امین الدوله کارش را از دوات داری و منشی گری دربار آغاز کرد.
او از همان زمان معروف بود به اینکه آدم شیک پوش و تر و
تمیزی است! پیراهن های دوخت فرنگ می پوشید. دوستعلی خان
معیرالدوله که کتاب رجال عصر ناصری را نوشته معتقد است امین
الدوله در این دوره همواره کراوت داشته است.

ناصرالدین شاه به این خاطر خیلی از امین الدوله خوشش می آمده و
در اولین سفری که ناصرالدین شاه به فرنگ رفت امین الدوله ملتزم
رکاب شد.

ناصرالدین شاه پس از سفر دومش به فرنگ تصمیم می گیرد که
تهران هم مثل پاریس چراغ گاز داشته باشد از این رو به میرزا حسین
خان سپه سالار دستور این کار را میدهد. قرار میشود که هزینه راه
اندازی چراغ گاز بطور مساوی توسط سه نفر تامین شود:

ناصرالدین شاه

سپه سالار

امین الدوله

اما امین الدوله از این دو نفر باهوش تر بود و می دانست که الان دور چراغ گاز نیست و این پدیده به زودی منسوخ خواهد شد.

سپه سالار ۷۰ هزار تومان و ناصرالدین شاه ۲۴ هزار تومان گذاشتند تا چراغ گاز در تهران راه اندازی شود.

اما امین الدوله خودش دست به کار شد و چون اطلاعاتش به روزتر بود تصمیم گرفت کارخانه برق را راه اندازی کند.

او در ۱۲۹۶ قمری کارخانه برق را در خیابان باب همایون راه اندازی کرد و در یکی از شبهای ماه رمضان آن سال ناصرالدین شاه به این خیابان آمد و از چراغ های الکتریسته روشن بازدید کرد.

این نخستین کارخانه برق ایران در است و پس از این در تبریز کارخانه دیگری شروع به کار کرد.

امین الدوله در راه اندازی این کارخانه از همان مهندس بلژیکی کمک گرفت که نخستین آسیاب بخار را در تهران راه اندازی کرد.

این سرآغاز همکاری امین الدوله با متخصصان بلژیکی بود که بعد در این باره بیشتر خواهم گفت.

ناصرالدین شاه از این کار امین الدوله خیلی راضی بود و به چشم اش آمد. در سال ۱۳۰۴ قمری امین الدوله به دستور ناصرالدین شاه وزارت پست را عهده دار شد.

اسلام کاظمیه در مقدمه کتاب سفرنامه امین الدوله می گوید او پست را متحول کرد و ارتباطات پستی با دولتهای اروپایی را برقرار

ساخت. دوستانی که مجموعه دار تمبر هستند می دانند که از ۱۳۰۴ قمری به بعد تغییراتی در تمبرها دیده میشود که متاثر از شیوه طراحی تمبرهای اروپایی است.

امین الدوله تا ۱۳۱۲ قمری وزارت پست را عهده دار بود.

در نیمه دوم دوره ناصری بسیاری اتفاقات و نوآوری ها در ایران رخ می دهد. کالاهای و پدیده های جدید به ایران می آید و رایج میشود. از جمله :

استفاده از تلمبه برای آب کشی از چاه

کشت توتون در شمال ایران

ورود کنسرو و شکلات و سیب زمینی به ایران.

همین طور سیگارهای برگی و کاغذی از این دوره باب میشود.

همین طور در دو دهه پایانی سلطنت ناصرالدین شاه که روابط او با برخی دولتهای اروپایی رو به سستی گذاشت تصمیم گرفت کالاهایی که از خارج وارد میشد در داخل تولید شود.

نخستین کارخانه ریسمان ریزی در تهران در این زمان راه افتاد.

اولین کارخانه فشنگ سازی سال ۱۳۰۳ توسط فرانسوی ها در ایران راه اندازی شد.

کارخانه کاغذسازی هم راه اندازی شد که ادوارد پولاک (پزشک ناصرالدین شاه) آن را ناموفق ارزیابی میکند.

همین طور اولین کارخانه کبریت که سال ۱۳۰۸ قمری توسط امین الدوله در الهیه شمیران ساخته شد.

امین الدوله این کارخانه را با همکاری روسها راه اندازی کرد و این اولین و آخرین همکاری او با روسها بود.

ناصرالدین شاه از این کارخانه بازدید می کند و محصولات آن را خیلی می پسندد. ظاهراً در این کارخانه کبریت‌های متنوعی تولید می‌شده به لحاظ نوع طراحی لیبل.

چرا که در کتاب معیرالممالک اشاره شده که بسته های متنوع به بازدیدکنندگان اهدا شده است.

ناصرالدین شاه خیلی از محصول کبریت این کارخانه راضی می‌شود و امین الدوله را بسیار تحسین می‌کند به طوری که حسادت اطرافیان را برمی‌انگیزد.

عمر ناصرالدین شاه و عمر این کارخانه به درازا نکشید. شاید اگر چنین میشد ناصرالدین شاه هم به مرور از محصول کبریت این کارخانه ناراضی میشد! مثل رضاشاه که ابتدا کبریت‌های ممتاز را پسندید اما به مرور دلش را زد و به سفیر فنلاند دستور داد تا از سوئد برایش کبریت سه ستاره اصیل بیاورد.

اینکه کارخانه کبریت امین الدوله تا چه سالی فعالیت کرده نمی‌دانیم و سندی نیست. اما سال ۱۳۱۶ که امین الدوله از صدرات عزل می‌شود به قصد سفر به عمارت شخصی اش در الهیه می‌رود یعنی همان جایی که کارخانه کبریت بوده است.

او در سفرنامه اش هیچ اشاره‌ای به کبریت سازی نمی‌کند پس احتمالاً تا این زمان (سال ۱۳۱۶ قمری) کارخانه متوقف شده است.

امین الدوله در ۱۳۱۳ هم کارخانه قند را در کهریزک تاسیس می‌کند که این نخستین کارخانه قند ایران است. البته با مشارکت متخصصان بلژیکی.

این دومین همکاری امین الدوله با بلژیکی هاست. سومی اش هم زمانی است امین الدوله صدر اعظم می‌شود و برای رتق و فتق امور گمرکی از یک بلژیکی دعوت به کار می‌کند. او با این کارش می‌خواهد به روسها و انگلیسی‌ها نشان دهد که به آنها اهمیتی نمی‌دهد. روسها اما این میان دست به کار شده و با وارد کردن قندها و کبریت های ارزان قیمت هر دو کارخانه امین الدوله را به شکست می‌رسانند.

امین الدوله در دوره مظفرالدین شاه یک سال و نیم صدر اعظم شد. اما اقدامات خیرخواهانه و درست او باعث شد تا درباریان وابسته به روس و انگلیس کم کم او را از چشم شاه بیندازند.

امین السلطان معروف به اتابک در راس مخالفان امین الدوله بود و پس از او به صدرات رسید.

امین الدوله را میتوان با امیرکبیر مقایسه کرد. اقدامات او بسیار درست و در جهت پیشرفت مملکت بود و به آبادنی و آینده کشور توجه داشت.

به همین نکته کفایت کنیم که زین العابدین مراغه ای معروف به ابراهیم بیک که کتاب سیاحت نامه ابراهیم بیک را نوشته معتقد است فقط یک نفر در دستگاه ناصر درست کار می‌کند و خیرخواه

ملت و کشور است و او امین الدوله است.

ابراهیم بیگ در همین سیاحت نامه درباره کبریت هم می نویسد که اندیشه تولید کبریت در ایران بسیار زودتر از آن در فکر ایرانیان بوده و احتمالاً این جمله را از امین الدوله آموخته یا گرفته است. امیدوارم این مطالب مفید بوده باشد و از صبوری شما بزرگواران سپاسگزارم و عذرخواه که این چنین طولانی شد.

پرسش: زمان ورود کارخانه قند بلژیکی با شمسی یا میلادی چه سالی است؟

پاسخ: کارخانه قند ۱۳۱۳ قمری در کهریزک آغاز بکار کرد. چون در کتابهای تاریخی این گونه نوشته شده به جهت امانتداری در تاریخ ها قمری ذکر شد. هر کدام از این تاریخ ها را میتوانید به شمسی تبدیل کنید: ۴۰ سال از قمری کم کنید میشود شمسی

پرسش: پس اولین کارخانه کبریت ۱۲۶۸ افتتاح شده یعنی ۲۹ سال قبل تر از توکلی؟

پاسخ: بله درست است. توکلی نخستین کارخانه کبریت سازی است که از اداره فلاحت پروانه می گیرد. البته در این ۲۹ سال کارخانه های دیگری راه اندازی شد که بیشتر کارگاه کبریت سازی بوده تا کارخانه کبریت سازی.

پرسش: سرانجام امین الدوله چی شد؟

پاسخ: امین الدوله سال ۱۳۱۶ قمری از کار برکنار شد و به املاکش در لشت نشا مهاجرت کرد. آنجا هم به گل کاری و کشاورزی پرداخت و سرانجام ۱۳۲۲ قمری درگذشت و همانجا به خاک سپرده شد.

پس از امین الدوله، پسرش محسن خان وزیر پست شد. محسن خان شوهر فخرالدوله دختر مظفرالدین شاه بود. دکتر علی امینی از نخست وزیران پهلوی دوم فرزند محسن خان بود.

پیشنهاد میکنم شهر لشت نشا در نزدیکی لاهیجان را حتما ببینید. این شهر علیرغم کوچکی اش سابقه طولانی در مبارزه با حاکمان و حکومت ها داشته است. از جمله غریب شاه در دوره صفویه.

پرسش: امین ادوله گویا در نهضت مشروطه هم بوده است.

پاسخ: انقلاب مشروطه از سال ۱۳۲۴ قمری آغاز شد اما امین الدوله سال ۱۳۲۲ قمری درگذشت. یعنی دو سال پیش از شروع دمشروطه مرحوم می شود.